

YASHIL

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

№5

Google Scholar

OPEN ACCESS

ULRICHSWEB[®]
GLOBAL SERIALS DIRECTORY

OpenAIRE

Road

НАУЧНАЯ ЭЛЕКТРОННАЯ
БИБЛИОТЕКА
LIBRARY.RU

Academic
Resource
Index
ResearchBib

ISSN
INTERNATIONAL
STANDARD
SERIAL
NUMBER
INTERNATIONAL CENTRE

CYBERLENINKA

BASE

INDEX COPERNICUS
INTERNATIONAL

Crossref

ISSN: 2992-8982

<https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz/>

2025

IQTISODIYOT&TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Elektron nashr. 487 sahifa.

E'lon qilishga 2025-yil 1-mayda ruxsat etildi.

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Sayfullo Normatovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Siddiqova Sadoqat G'afforovna, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Maxmudov Nosir, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Samadov Asqarjon Nishonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Ikrom Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xajiyev Baxtiyor Dushaboyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Hakimov Nazar Hakimovich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Musayeva Shoiraz Azimovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), professor
Ali Konak (Ali Ko'nak), iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor (Turkiya)
Cham Tat Huei, falsafa fanlari doktori (PhD), professor (Malayziya)
Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldix'o'ja o'g'li, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dots.
Utayev Uktam Choriyevich, O'z.Respub. Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farkhod, O'zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi IJQKD boshlig'i
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Axmedov Javohir Jamolovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), katta o'qituvchi
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), v.b. dots.
Djudi Smetana, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Krissi Lyuis, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Glazova Marina Viktorovna, Iqtisodiyot fanlari doktori (Moskva)
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Sevil Piriyeva Karaman, falsafa fanlari doktori (PhD) (Turkiya)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon o'g'li, TDIU ITI departamenti rahbari
Ochilov Bobur Baxtiyor o'g'li, TDIU katta o'qituvchisi

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Editorial board:

Salimov Okil Umrzokovich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Abdurakhmanov Kalandar Khodjayevich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Sharipov Kongirاتبay Avezimbetovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Rae Kwon Chung, South Korea, Honorary Professor at TSUE, Nobel Prize Laureate
Osman Mesten, Member of the Turkish Parliament, Head of the Turkey–Uzbekistan Friendship Society
Akhmedov Durbek Kudratillayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Sayfullo Normatovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Abdurakhmanova Gulnora Kalandarovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Kalonov Mukhiddin Bakhridinovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Siddikova Sadokat Gafforovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogical Sciences
Khudoykulov Sadirdin Karimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Makhmudov Nosir, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Samadov Askarjon Nishonovich, Candidate of Economic Sciences, Professor
Slizovskiy Dmitriy Yegorovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Ikrom Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Eshtayev Alisher Abduganiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khajiyev Bakhtiyor Dushaboyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khakimov Nazar Khakimovich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Musayeva Shoira Azimovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Professor
Ali Konak, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor (Turkey)
Cham Tat Huei, Doctor of Philosophy (PhD), Professor (Malaysia)
Foziljonov Ibrokhimjon Sotvoldikhoja ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Utayev Uktam Choriyevich, Deputy Head of Department, Prosecutor General's Office of Uzbekistan
Ochilov Farkhod, Head of DCEC, Prosecutor General's Office of Uzbekistan
Buzrukkhonov Sarvarkhon Munavvarkhonovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Akhmedov Javokhir Jamolovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences
Tokhirov Jaloliddin Ochil ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Technical Sciences, Senior Lecturer
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Acting Associate Professor
Judi Smetana, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Chrissy Lewis, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Glazova Marina Victorovna, Doctor of Sciences in Economics (Moscow)
Nosirova Nargiza Jamoliddin kizi, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Sevil Piriyeva Karaman, Doctor of Philosophy (PhD) (Turkey)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon ugli, Head of the Department of Scientific Research and Innovations, TSUE
Ochilov Bobur Bakhtiyor ugli, Senior lecturer at TSUI

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Po'latov Baxtiyor Alimovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Aliyev Bekdavlal Aliyevich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xalikov Suyun Ravshanovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Rustamov Ilhomiddin, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Kamilova Iroda Xusniddinovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
G'afurov Doniyor Orifovich, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Fayziyev Oybek Raximovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, katta o'qituvchi
Babayeva Zuhra Yuldashevna, mustaqil tadqiqotchi

Board of Experts:

Berkinov Bazarbay, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Pulatov Bakhtiyor Alimovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Aliyev Bekdavlal Aliyevich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khalikov Suyun Ravshanovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Rustamov Ilkhomiddin, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Khakimov Ziyodulla Akhmadovich, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Kamilova Iroda Xusniddinovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics
Gafurov Doniyor Orifovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogy
Fayziyev Oybek Raximovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Tukhtabayev Jamshid Sharafetdinovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Khamidova Faridaxon Abdulkarimovna, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Yakhshiboyeva Laylo Abdisattorovna, Senior Lecturer
Babayeva Zuhra Yuldashevna, Independent Researcher

08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
08.00.02 Makroiqtisodiyot
08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
08.00.06 Ekonometrika va statistika
08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
08.00.11 Marketing
08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
08.00.13 Menejment
08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

Jurnalning ilmiyligi:

“Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali

O'zbekiston Respublikasi
Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar
vazirligi huzuridagi Oliy
attestatsiya komissiyasi
rayosatining
2023-yil 1-apreldagi 336/3-
sonli qarori bilan ro'yxatdan
o'tkazilgan.

MUNDARIJA

“Zavur kollektor suvlarining kimyoviy tarkibi tahlili va ularni tozalash zarurati (Qoraqalpog‘iston Respublikasi misolida)”.....	20
Kungiratbay Sharipov, Ma‘ruf Nurmanov	
Forming demand and stimulating sales in Uzbekistan.....	26
Musayeva Shoirazimovna	
Членство в ВТО как драйвер развития: взгляд Узбекистана через призму опыта Вьетнама и Казахстана.....	30
Ж.Я.Нуриллаев	
Mamlakatimizda tizimli ahamiyatga molik banklarni aniqlash tartibi va ularning bank tizimi moliyaviy barqarorligiga ta'siri tahlili.....	37
Xolmamatov Farhodjon Kubaevich	
O'zbekiston respublikasida aholi bandligini ta'minlashdagi dolzarb masalalar	44
Ibragimov Elmurod Gulboynor o'g'li	
O'zbekiston respublikasida elektr energiyasi ta'minoti hajmini yalpi ichki mahsulot hajmiga ta'sirini ekonometrik tahlil qilish	48
Fayziyev Rabim Alikulovich	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida tijorat banklarining xizmat turlarini takomillashtirish amaliyoti	60
Umurzoqova Adiba Ochilovna	
Qishloq xo'jaligi kooperativi boshqaruv tizimida buxgalteriya hisobini tashkil qilishning o'ziga xos xususiyatlari	67
Abduraxmanov Ramazon Abdullayevich	
O'zbekistonda qishloq xo'jaligi mahsulotlari umumiy hajmini prognozlashda ekonometrik modellar (yillik)	72
Qodirov Farxod Amirovich, Bo'riyeva Qundiz Muratbaevna	
Oziq-ovqat mahsulotlari xavfsizligi tizimini takomillashtirishning nazariy va amaliy jihatlari.....	77
Mahamatova Maftuna	
Xufiyona va yashirin iqtisodiyotning amaliy tahlili o'zbekiston miqyosida.....	83
Koshanov Abdimurat Azat uli	
Soliq tizimini barqarorligini belgilovchi omillar tahlili.....	87
Nurillayev Jasurbek Davronbekovich	
Mahalliy budjetlar daromad manbalarini mustahkamlash omillari.....	92
Soatova Nodira Boboxanovna	
Bank infratuzilmasining raqamli transformatsiyasi va resurslar bazasi shakllanishi: nazariy asoslar va texnologik yondashuvlar.....	97
Raxmatov Azizjon Jaloliddinovich, Jumayev Muzaffar Mahmud o'g'li	
Ichki auditning transformatsion potentsiali: tahliliy amallarni takomillashtirish orqali samaradorlikni oshirish.....	102
Misirov Akbarali Pardaboyevich, Ismoilov Asadbek Abdusamat o'g'li	
Xorijiy mamlakatlarda yashil moliyalashtirishni rivojlantirish yo'llari.....	110
Qorriyeva Shahnoza Safarbayevna	
Yashil moliya – iqtisodiy rivojlanish mexanizmi sifatida	117
Nodir Xidirov G'iyosaliyevich	
Xo'jalik yurituvchi subyektlarning likvidliligi va moliyaviy barqarorligini ta'minlashning xorij tajribasi va uning amaliy ahamiyati	122
Bauyetdinov M.J.	
Теоретические подходы к определениям агрессии социально - экономической и политической стабильности государства как фактор повышения рекреационных потребностей	128
Алимова Райхона Баходировна	
Innovatsion ta'lim texnologiyalari asosida talabalarning metodik tayyorgarligini shakllantirish.....	139
Komilov Umidjon Normurod o'g'li, Tulyaganova Gulnoza Olimjon qizi	

Kichik biznes subyektlarini moliyalashtirish manbalari	143
Nematulloyev Suxrob Sobirovich	
Bir qatlamli elastik asosda joylashgan to'sinning seysmik kuchlar ta'siridagi tebranishining V.Z. Vlasov usuli asosida analitik tadqiqi	148
Kamola Xaydarova	
"Sibir daryolarining burilishi" loyihasining tarixiy va retrospektiv tahlili	153
Mahmudov Nosir Mahmudovich	
Sarguzasht turizmini rivojlanishi va sarguzasht turlarda turistlarning xavfsizligini ta'minlashda instruktor-gidlarning roli	159
Tilovmurodov Dostonbek Furqat o'g'li	
Scientific-theoretical foundations of the use of ict in ensuring management efficiency and security in enterprises	165
Khalilov Bekzod Akhmatovich	
Tijorat banklarida kredit riskini boshqarish mexanizmlarini takomillashtirish yo'nalishlari.....	171
Mirtursunova Dinara Anvarovna	
O'zbekiston respublikasi tijorat banklarida masofaviy bank xizmatlarini joriy etishni takomillashtirish yo'llari.....	175
Tangriyev Izzat Raxmatullayevich	
Qashqadaryo viloyatida eko va etno turizmni rivojlantirishning istiqbollari va iqtisodiy samaradorligi.....	181
Erkayeva Barno, Xushvaqto'v Ramziddin	
O'zbekiston bank tizimida raqamli valyutalar va yashil investitsiyalar integratsiyasini takomillashtirish	186
Nodirov Azizxon Asrorovich	
Global energiya noaniqligining o'zgaruvchanligi ekonomertik modellari	192
Bexzod Qo'ziboev	
Экоцифра: цифровизация МСП для зеленого устойчивого роста	197
С.С. Убаева	
Qishloq xo'jaligini barqaror rivojlantirish va ekologik toza hududni yo'lga qo'yishning ahamiyati.....	201
Ergashov Ulug'bek Zoxidjonovich	
Statistika fanining shakllanish bosqichlari va rivojlanish tendensiyalari.....	206
Nabixodjaev Abbas Abdupattahovich, Umarova Mukaddas Abbasovna	
Hududlarning atmosferaga chiqaradigan zararli chiqindilar miqdorini sanoat mahsulotiga nisbati bo'yicha tahlili.....	210
Baqoyev Husan Nuriddinovich	
Qayta tiklanadigan vodorod narxлари strategiyasini o'rganish: xarajat noaniqliklarini bartaraf etish	216
Nuraliyeva Komila Sanakulovna	
Qishloq xo'jaligini «yashil» iqtisodiyot asosida rivojlantirishga o'tishning zarurligi va mohiyati.....	221
Yoldoshev Mutalib Ibrohimovich	
Mamlakat iqtisodiyotini rivojlantirishda "yashil investitsiyalar" dan foydalanishning xorij tajribalari	225
Ruzibayeva Nargiza Xakimovna, Rustamova Nasiba Arslanovna	
Ijtimoiy iqtisodiy ehtiyojlar va ularning iqtisodiy rivojlanishdagi o'rni.....	230
Raxmonova Feruza Musaqlonova	
Oliy ta'lim xizmatlarini ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotda tutgan o'rni.....	234
Mirzaxajeva Shaxzoda Shuxratovna	
Tijorat banklari muammoli kreditlarining likvidlikka ta'siri.....	240
Karshiyev Adham Anvarovich	
Kichik firmalarning raqobatbardoshligini oshirishning nazariy metodologik jihatlari.....	245
Ruzmetov Davron Ibrogimovich, Aliyev Maqsudbek Erkinovich	
Xo'jalik yurituvchi subyektlarning moliyaviy resurslaridan samarali foydalanish imkoniyatlari.....	251
Talapova Nargiza Baxriddinovna	

“Deviant xulq-atvorli o’smirlarning ijtimoiy moslashuvining psixologik xususiyatlari”	255
Saidbekova Feruza Anvarbek qizi	
Aholi daromadlarini diversifikatsiya qilishda davlat siyosatining roli va imkoniyatlari	258
Nutfullayev Shohruх Mexli o’g’li, Qurbanov Ulug’bek Erkinovich	
Анализ показателей развития зелёной химии по всему миру и в узбекистане за последние десять лет	262
Фозилова Фирангиза Комиловна	
Tijorat banklarining o’zbekiston respublikasi iqtisodiyotiga ta’siri	270
Masharipov Rasulbek Jo’rabekovich	
Biznes birlashuvda buxgalteriya hisobi va auditni takomillashtirish yo’nalishlari	273
Hamroyeva Zuhra Amiral qizi, Xayitboyeva Laylo Oybekovna, Mirzarayimov Sardorbek Ravshanovich	
O’zbekiston respublikasida pul-kredit siyosatining maqsadi	277
Adilov Zuxriddin Marip o’g’li	
Qishloq xo’jaligi mahsulotlarining ishlab chiqarish va bozorlararo aloqalarining statistik o’zgarish tendensiyalari	281
Zakirova Umida Maxamadaminovna	
Iqtisodiy bilimlarni shakllanishi va rivojlanishi	286
Po’latov Abdulloh Xolxo’jayevich	
Теоретические основы эффективного управления финансовыми ресурсами предприятий с государственной долей (на примере узбекистана)	291
Ахмедов Дилшод Турсункулович	
Robototexnika asoslari va maktab ta’limida qo’llanilishi	298
Tuxliyev Muslimbek Sherzod o’g’li	
Sun’iy intellektlar yordamida o’quvchilarni hayotiy faoliyat ko’nikmasini shakllantirishi	303
Mirxasilova Zulfiya Kochkarovna, Abdurahmanova Ozoda Djo’rayevna, Kurbanov Azimjon Jo’raboy o’g’li	
Levi tengsizligi uchun A.N. Kolmogorov teoremlari	316
Saypiddinov Shukrullo Sadrdinovich, Baxramov Rustamjon Qambarali o’g’li	
Rivojlanayotgan mamlakatlar bank tizimida raqamli moliyaviy texnologiyalarni joriy etish afzalliklari	320
Xodjimamedov Akmal Ashurovich, Umedov Abdullo Umedovich	
O’zbekiston respublikasining mdh mamlakatlari bilan tashqi savdo faoliyati tahlili: o’zgarish tendensiyalari va istiqbollari	326
Ilyosov Asrorjon Axrorjon o’g’li, Abdullaev Alisher Maxmudovich, Tuxtasinova Muxayyo Mirzasultonovna	
Elektron tijoratni rivojlantirishning xorij tajribasi	330
Madieva Zuxra Iskandarbekovna	
Inson resurslarini o’rganishning asosiy yondashuvlari: mohiyat-ta’rifiy tahlil	336
Bakirov Qobiljon Mamatyusupovich	
Bandlikni ta’minlashda davlat tomonidan institutsional muhit yaratishning roli	340
Dilorom Tojiboyeva, Umida Ravshanovna Anvarova	
Mamlakatimizda islom moliyasini rivojlantirish maqsad va choralari	346
Xoliyorov Xomid Boynazarovich	
Разработка экспертной системы для оценки финансового состояния предприятия	352
Tajibayeva Kizlargul Ajiniyazovna	
Farg’ona vodiysi viloyatlarida kichik biznes ko’rsatkichlarining o’zgarishi: panel regressiya tahlili	362
Tojiyeva Muhabbatxon Mansurjon qizi	
O’zbekiston Respublikasida makroiqtisodiy ko’rsatkichlarni hisoblashdagi asosiy muammolar va ularning yechimlari	368
Farmonov Ilhomjon Iqboljon o’g’li	
Xorijiy tajriba asosida korxonalar innovatsion faolligini boshqarishni takomillashtirish	374
Hakimova Nozimaxon Sobirjon qizi	
Mahalliy davlat hokimiyati organlarida milliy kadrlar zaxirasini shakllantirish	380
G’aniev Elyor Sobirjonovich	
O’zbekistonda sirkulyar iqtisodiyotga o’tishning ahamiyati	386
Mirzayev Muzaffar Maxmudovich	

The role of international investments in greening and ecological rehabilitation of the aral sea region	392
Ospanova Feruza Bazarbaevna	
“Зеленое направление” совершенствования бухгалтерского учета	397
Ибрагимов Гайратжон Артикович	
Xarajatlarni kelib chiqish joylari va javobgarlik markazlari bo'yicha hisobga olishni takomillashtirish	403
Xamidova S.Ya.	
Mintaqalarni iqtisodiy rivojlantirishning metodologik asoslari va ularni takomillashtirish.....	409
Toshaliyeva Saodat Toxirovna	
O'zbekistonda kichik turar joy biznesini rivojlantirishda xorijiy tajribalar	414
Yo'ldashev Bekzodjon Sherzodjon o'g'li	
Tijorat banklarida davlat maqsadli dasturlarini moliyalashtirish yuzasidan ilmiy-nazariy qarashlar.....	419
Shodiyev Shuhrat Sunnat o'g'li	
Qandolat mahsulotlari bozorida marketing strategiyalaridan foydalanishning xorijiy mamlakatlar tajribasi.....	426
Azlarova Munira Muxammad-Amin qizi	
Risk management in commercial banks, methodological approaches and practical implementation	433
Baymuratova Zina Aqilbekovna, Jarilkapova Naubaxar Paraxat qizi	
The impact of competition on economic growth: evidence from uzbekistan's automotive industry.....	439
Saydaliyeva Dilrabo Baxriddin qizi	
Raqamli texnologiyalarning oliy talim xizmatlarini rivojlantirishdagi o'rni.....	444
Mirzaxadjayeva Shahzoda Shuxratovna	
Развитие производства сельскохозяйственной продукции путем развития цифровых технологий.....	450
Юсупов Мухиддин Соатович	
Tijorat banklarida loyihaviy moliyalashtirish risklarini boshqarish amaliyotini takomillashtirish	457
Berdiyev Akram O'ktamovich	
Iqtisodiy tarmoqlarni soliqqa tortish orqali investitsiya loyihalarini rivojlantirish.....	463
Sharipov Eldor Salohiddin o'g'li	
Iqtisodiyotda investitsiya va kredit salohiyatini bank faoliyatiga ta'siri.....	468
Ergashova Nilufar Sobirovna	
Qurilish materiallari sanoati korxonalarining raqobatbardoshlik salohiyatini boshqarishni takomillashtirish	473
Tashmukhamedova Karima Samatovna	
Ziyorat turizmini rivojlantirishning asosiy yo'nalishlari va istiqbollari.....	479
Kurbanova Mohinur Xabib qizi	

ZIYORAT TURIZMINI RIVOJLANTIRISHNING ASOSIY YO‘NALISHLARI VA ISTIQBOLLARI

Kurbanova Mohinur Xabib qizi

Buxoro Davlat Universiteti,
Turizm va mehmonxona xo'jaligi
kafedrasi o'qituvchisi
ORCID: 0000-0002-2292-7937

Annotatsiya: Ziyorat turizmi O'zbekistonning muhim turizm yo'nalishlaridan biri bo'lib, Buxoro viloyati bu borada alohida o'ringa ega. Ushbu maqolada ziyorat turizmining rivojlanish yo'nalishlari va istiqbollari, xususan, Buxoro viloyatidagi diniy va madaniy meros obyektlari tahlil etilgan. Shuningdek, ziyorat turizmini rivojlantirish uchun davlat tomonidan qabul qilingan chora-tadbirlar o'rganilib, yangi turistik marshrutlarni ishlab chiqishning amaliy taklifi taqdim etilgan. Maqolada hududda ziyorat turizmi sohasida yuzaga kelayotgan muammolar va uning rivojlanish istiqbollari ham ko'rib chiqilgan.

Kalit so'zlar: turizm, diniy turizm, ziyorat, turistik yo'nalish, Buxoro.

Abstract: Ziyarat tourism is one of the key tourism sectors in Uzbekistan, Bukhara region holding a special place in this regard. This article analyzes the development trends and prospects of ziyarat tourism, particularly focusing on the religious and cultural heritage sites of the Bukhara region. The paper also examines the measures taken by the government to promote ziyarat tourism and offers practical suggestions for developing new tourist routes. Additionally, the article discusses the challenges facing ziyarat tourism in the region and its future development prospects.

Key words: tourism, religious tourism, ziyarat, tourist destination, Bukhara.

Аннотация: Зиярат туризм является одним из важнейших направлений туризма в Узбекистане, и Бухарская область занимает в этом плане особое место. В данной статье рассматриваются направления и перспективы развития зиярат туризма, в частности, анализируются религиозные и культурные объекты Бухарской области. Также исследуются меры, принятые государством для развития зиярат туризма, и предложены практические рекомендации по созданию новых туристических маршрутов. В статье также рассматриваются проблемы, возникающие в сфере зиярат туризма в регионе, и его перспективы развития.

Ключевые слова: туризм, религиозный туризм, зиярат, туристическое направление, Бухара.

KIRISH

O'zbekistonda 1183 ta Islom diniga oid ziyoratgohlar bo'lib, payg'ambarlar va avliyolar qadamjolari, qabrlari, so'fiylik tariqati vakillari, Muhammad sollallohu alayhi vasallam bilan bog'liq ziyoratgohlarni jamlagan Toshkent, Samarqand, Buxoro, Xorazm, Surxondaryo va boshqa viloyatlar ham jahon musulmon ziyoratchilari tomonidan ko'p sayohat qilinadigan hududlar qatorida turadi.

2022-yil 28-yanvardagi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PF-60-sonli "2022-2026-yillarga mo'ljallangan yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida"gi farmoni asosida viloyatlarda yangi turizm marshrutlarini yo'lga qo'yish, mamlakatning ziyorat turizm imkoniyatlaridan samarali foydalanib, turizm sohasida qo'shimcha eksport hajmini 30 foizga oshirish, "Tabarruk ziyorat" loyihasini ishga tushirish masalalari hududlarda ziyorat turizmini jadal rivojlantirishga turtki bo'ldi. 2022-yil 29-iyuldagi 338-sonli "Turkiy davlatlar

bilan turizm sohasidagi hamkorlikni jadal rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qaroriga asosan Turkiy dunyo doirasida "Tabarruk ziyorat" turizm konsepsiyasini amalga oshirish, natijada, Turkiy davlatlar tashkilotiga a'zo mamlakatlardan 2022-2026-yillar davomida mamlakatimizga 5 milliondan ortiq sayyoh jalb etish orqali, 1,3 milliard AQSh dollariga yaqin turizm xizmatlari eksport qilish belgilab berildi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 11-sentabrdagi 158-sonli "O'zbekiston - 2030" strategiyasi to'g'risida"gi farmonida tashqi va ichki turizmni rivojlantirish uchun keng sharoitlar yaratish orqali sayyohlar sonini oshirishga alohida e'tibor qaratilgan. Shunga ko'ra, 2030-yilga qadar xorijiy sayyohlar sonini 15 million nafarga, ichki sayyohlar sonini 25 million nafarga, ziyorat turizmi bo'yicha keladigan sayyohlar sonini 3 million nafarga, turizm xizmatlari eksportini 5 milliard dollarga yetkazish belgilangan.

Shu munosabat bilan sohani rivojlantirish, ziyorat turizm ifratuzilmasini shakllantirish, hududlarga ziyoratchilar sonini oshirish maqsadida tadqiqot va izlanishlar olib borilmoqda. Makroiqtisodiy va mintaqaviy tadqiqotlar instituti 2023-yilda 1032 nafar mahalliy aholi bilan ichki turizm bo'yicha o'tkazgan so'rovnoma asosan ziyorat turizmga respondentlarning 53,7 foizi qiziqish bildirib, asosan 36-50 yoshdagilar yilda bir marotaba oilaviy ziyoratga chiqishni afzal ko'rishlari aniqlandi. Mamlakat bo'ylab sayohat qilishda respondentlar turoperatorlar xizmatlariga murojaat qilmasdan mustaqil sayohat qilishni afzal ko'rish, yiliga kamida bir marta ichki sayohatlarni amalga oshiradigan 52,6 foiz respondentlar sayohatlarini o'zlari tashkil qilishlarini aytgan.

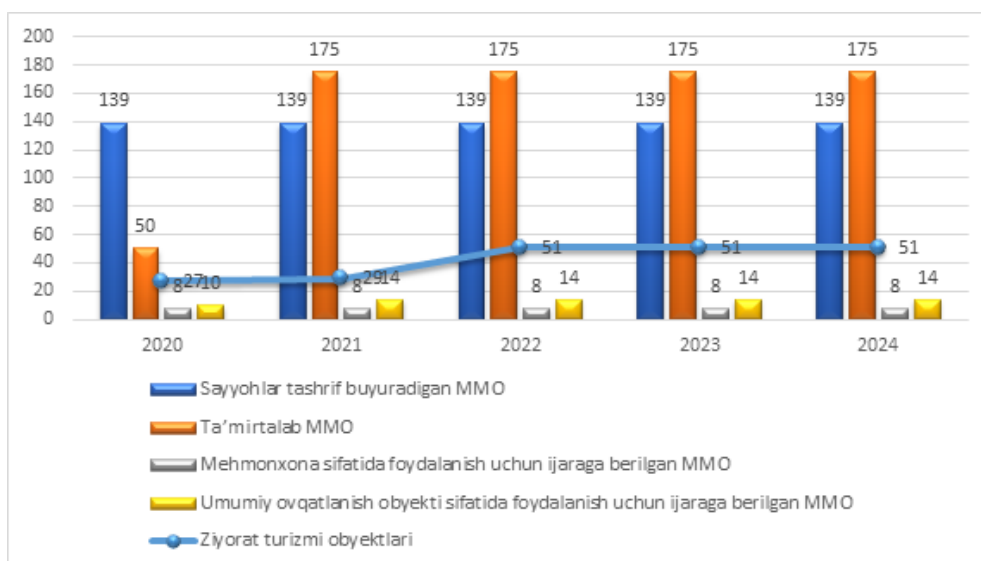
2024-yilda O'zbekistonda 2650 ta turistik tashkilotlar bo'lib, ularning aksariyati ichki va ziyorat turizmi bilan shug'ullanadi. Buxoro viloyatida 166 ta turoperatorlik tashkilotlarining 165 tasi ichki va kirish turizmida faoliyat yuritish uchun litsenziyaga ega bo'lib, turli turistik yo'nalishlar bo'ylab safarlar tashkil etadi. Xorijlik sayyohlarning 21 foizi Buxoro viloyatiga asosan ziyorat maqsadida tashrif buyursada, lekin hududning muqaddasligini inobatga olib, aksariyat tur paketlar tarkibiga ziyoratbop hududlar taklifi jamlanganligini ko'rishimiz mumkin.

ADABIYOTLAR TAHLILI

Buxoro viloyatida 186 ta turistik agentliklar, 15341 o'rinni 607 ta joylashtirish vositalari, 125 ta restoran va choyxonalar, 311 ta avtobus va mikroavtobuslar, 350 nafar gidlar faoliyatining yo'lga qo'yilgan, uni O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Xizmatlar sohasini rivojlantirishga oid qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi hamda "Respublikaning turizm salohiyatini jadal rivojlantirish hamda mahalliy va xorijiy turistlar sonini yanada oshirishga doir qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi qarorlari natijasi sifatida ko'rishimiz mumkin.

Bugungi kunda viloyatda 829 ta madaniy meros obyektlari (MMO) bo'lib, ularning 139 tasiga sayyohlar tashrif buyurishi uchun imkoniyat yaratilgan, 175 ta MMO ta'mirlalab holatda bo'lib, ularni restavratsiya qilish ishlari olib borilmoqda. MMOning 8 tasi mehmonxona, mos ravishda 14 tasi restoran sifatida faoliyati tiklangan. 51 ta masjid, ansambl, xonaqo va madrasalar esa ziyoratgoh sifatida MMO ro'yxatidan joy olgan (1-rasm).

Bugungi kunda ziyoratchilar bu muqaddas joylarni shifo topish ilinjida, farzand ko'rish umidida, tavba qilish, ish yoki o'qishda muvaffaqiyat qozonish, nazr qilish, so'fiy ibodatlarini ado qilish, zikr qilish, muqaddas kun va sanalarni nishonlash maqsadlarida ziyorat qilmoqdalar. Vaholanki, hududda bunday muqaddas maskanlar 156 tadan ortiqni tashkil etadi.

1-rasm. 2020-2024-yillar kesimida Buxoro viloyatidagi madaniy meros obyektlarining soni va ulardan foydalanilish maqsadi.

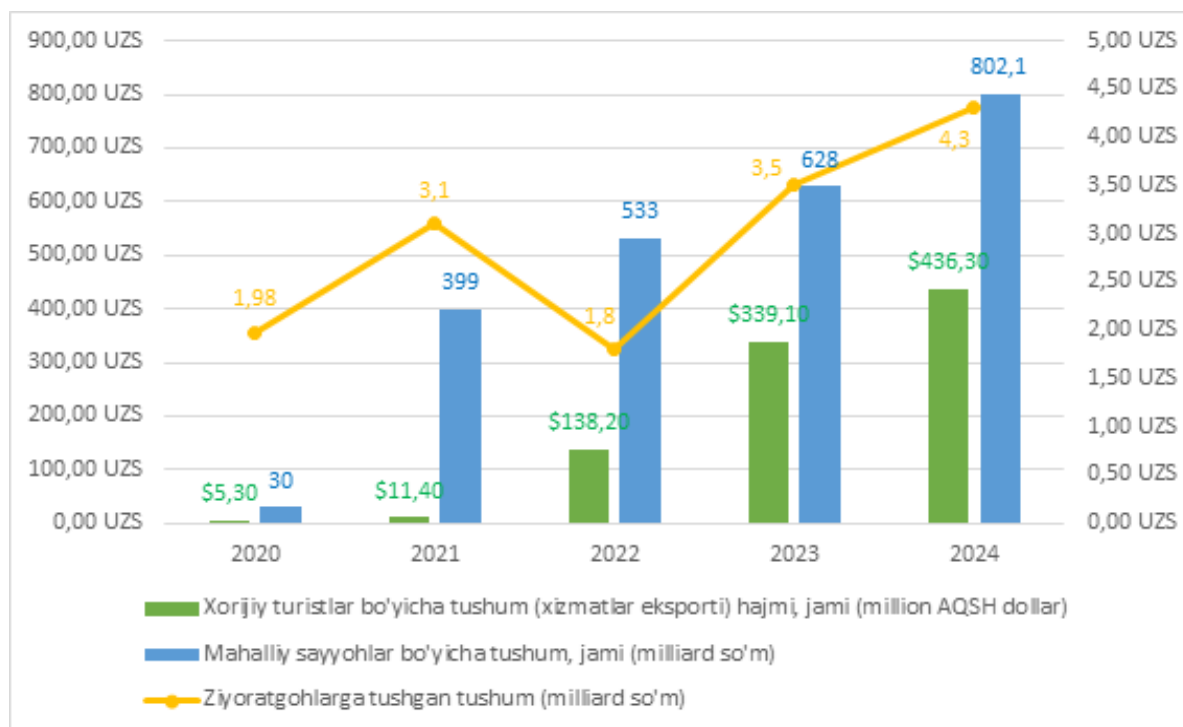

Xorijlik va ichki musulmon sayyohlar orasida “Yetti Pir” (XII-XIV asrlar), Poyi Kalon ansambli (XII-XVI asrlar), Chor Bakr ansambli (XVI asr), Chashmayi Ayub maqbarasi (XII asr), Bolo Hauz masjidi (XVIII asr), Ismoil Somoniy (X asr), Sayfiddin Boxarziy maqbaralari (XIII asr) eng mashhur va gavjum ziyoratgohlar sarasiga kiradi. Qolgan ko'plab muqaddas qadamjolar madaniy bilish turizmi marshrutlari tarkibiga kiritilib Islom va boshqa din vakillari tomonidan ziyorat qilinmoqda [5].

O'zbekiston Respublikasi hududiga ziyoratchilarni yanada jalb qilish maqsadida “Umra+” dasturi yo'lga qo'yilgan. 2024-yil 21-fevral kuni Buxoroga ilk marotaba “Umra+” yo'nalishi orqali ziyorat amallarini bajarish maqsadida 40 nafar malayziyaliklar tashrif buyurdi. Xorijiy ziyoratchilar “Yetti Pir”, shaharning Eski shahar qismi bo'ylab ziyorat amallarini ado etib, Umruga yo'l olishdi. Samitol tour va Singapurning Pelago kabi turoperatorlik tashkilotlari tomonidan Malayziya va Indoneziyalik ziyoratchilar uchun Toshkent, Samarqand, Buxoro viloyati bo'ylab ziyorat turlar tashkil etilmoqda.

Buxoro viloyati turizm boshqarmasining 2024-yilning statistik ma'lumotlariga ko'ra jahon mamlakatlaridan 1745200 nafar xorijiy sayyohlarga xizmat ko'rsatilgan. Bunda Yevropa davlatlarining ulushi - 21 foiz, Amerika qit'asidan - 2,2 foiz, Osiyo – 20,6 foiz, MDH davlatlari – 55,37 foiz, boshqa mamlakatlar – 0,83 foiz korsatkichni aks ettirgan. “O'zbekiston bo'ylab sayohat qil!” dasturi doirasida esa Respublika hududlaridan Buxoroga 4 milliondan ortiq mahalliy sayyohlar tashrif buyurdi [4].

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2022-yil 28-sentabrdagi “2022-2026-yillarda Buxoro viloyatida turizm sohasini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida”gi 543-sonli qaroriga asosan, birinchidan, 2022-2026-yillarda xorijiy va mahalliy turistlar sonini 5 mln nafarga, eksport hajmini 600 mln AQSh dollariga yetkazish, ikkinchidan, viloyatdagi 800 dan ziyod madaniy obyektlarni birma-bir restavratsiya qilish bilan bog'liq chora-tadbirlarni ko'rib chiqish, uchinchidan, ichki va ziyorat turizmini rivojlantirish, yangi turistik marshrutlarni ishlab chiqish, jumladan, turizmni qo'llab-quvvatlash jamg'armasi mablag'lari hisobidan 2024-sentabr oyiga qadar Bahovuddin Naqshband hayotlari va tasavvuf tarixi bilan bog'liq “Qasri orifon” nomi brendi ostida “Yetti pir” ziyoratgohlari bo'yicha turizm mahsulotlarini ishlab chiqish va targ'ib qilish, Buxoro shahrini xorijiy mamlakatlardagi tasavvuf markazlari bo'lgan shaharlari bilan “birodar shaharlar” kelishuviga erishish, to'rtinchidan, xalqaro masshtabda turizm salohiyatini targ'ib qilish va madaniy turizm tadbirlarini tashkil qilish kabi vazifalar belgilanib, ularni bajarish uchun amaliy choralar ko'rilmogda.

2-rasm. 2020-2024-yillarda Buxoro viloyatida sayyohlik sohasidan olingan daromaddan ziyoratgohlarga tushgan tushumning ulushi.

2024-yilda xizmatlar eksporti 436,30 million AQSH dollarini, mahalliy sayyohlardan olingan tushum esa 802,1 milliard so'mni tashkil etib, ziyoratgohlarga 4,30 milliard so'm miqdorida tushum qilindi (2-rasm). Bu barcha ko'rsatkichlarda o'tgan yilning mos davriga nisbatan 23-29 foiz atrofida o'sish natijalarini aks ettirgan.

2024-yilda Buxoro viloyati turistik potensialini oshirish maqsadida hudud bo'ylab umumiy qiymati 111 million AQSH dollarlik investitsiya jalb qilinib, 38 ta turizmga oid loyihalar amalga oshirilmoqda. Mazkur loyihalar 25 ta turistik xizmatlarni qamrab olib, natijada, 2500 nafar kishini ish bilan ta'minlashiga, eng muhimi sayohat davomiyligi 5-6 kunga uzaytirilishiga erishiladi. Bular ichida ziyorat turizmini rivojlantirish loyihalari ham bo'lib, shulardan biri Sayfiddin Boxarziy ziyoratgohi hududida tashkil etilishi rejalashtirilayotgan "Islom tamadduni namoyandalari" xiyobonidir.

Mazkur xiyobonda islom dinining namoyondalari Abu Hafs Kabir, Abu Bakr Kalobodiy, Mustamliy Buxoriy, Hazrat Poyanda Muhammadshoh Axsaviy (Fayzobod) kabi yetuk allomalarning memoriallari, masjid binosi, tahoratxona, hunarmandchilik markazi, mehmonxona, kutubxona, anjumanlar zali kabi bir nechta obyektlar barpo etilishi ko'zda tutilgan.

2024-2026-yillarga qurilishi belgilangan "Boqiy Buxoro" tarixiy-etnografik parki 470 million AQSH dollarlik loyiha sifatida baholanib, 32,6 gektarlik maydonni egallaydi. Bu yerda an'anaviy Buxoro me'morchiligini zamonaviy shaharsozlik uslublari bilan uyg'unlashtirgan obyektlar bo'ladi. Etnografik muzey, Buxoro vohasiga xos tarixiy mahallalar, choyxonalar, milliy taomlar taqdim etiladigan restoranlar, an'anaviy drenaj tizimlari, hunarmandlar rastalari va turli hunarmandchilik ustaxonalari shular jumlasidandir.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Maqolada analiz va sintez, monografik tahlil, statistik tahlil, qiyosiy tahlil, xaritalash, ACES 3.0 metodikasi kabi turli ilmiy tahlil usullaridan keng foydalanilgan. Bu metodlar yordamida ziyorat turizmi sohasidagi mavjud holatlar chuqur o'rganilib, kompleks tahlillar va takliflar ishlab chiqilgan.

TAHLIL VA NATIJALAR

Yetti pir – Xo'ja Abduxoliq G'ijduvoni, Xo'ja Muhammad Orif ar-Revqariy, Xo'ja Mahmud Anjir Fag'naviy, Xo'ja Ali Romitaniy, Xo'ja Muhammad Boboyi Samosiy, Xo'ja Sayyid Amir Kulol va Xo'ja Bahouddin Naqshband ziyoratgohlari kompleks ravishda musulmon olamida e'tirof etilib, bugungi kunda ta'mirlash ishlari olib borilmoqda. Bu joylarda sayyohlar uchun avtoturargohlar, savdo markazlari, mehmonxonalar, choyxonalar barpo etilmoqda, 7 pir ziyorat klasteri shakllanmoqda, ziyoratgohlarni bog'lovchi yo'llar qaytadan qurilmoqda. "Yetti pir" turistik marshruti ham shakl, ham mazmunan murakkab qiyofa kasb etib, bu ziyoratgohlar bo'ylab ziyorat qilish Buxoroning "tashrif qog'ozi"ga aylangan.

3-rasm: "Yetti pir" ziyorat turizm marshruti.

Nazariy va empirik o'rganishlar natijasida Buxoro va uning atrofida 156 ta yetib borish imkoniyati bo'lgan avliyolar qabrlari va ziyoratgohlari borligi, ayrimlari esa qarovsiz holatda ekanligi aniqlandi. Vaholanki, bugungi kunda viloyatda ziyorat turizm obyektlari soni 51 ta, shulardan 46 tasi islomiy ziyorat turizm obyektlari deb e'tirof

etilgan. Biz ushbu tadqiqot ishining keyingi bobida mazkur muqaddas qadamjolarga sayohatlarni tashkil etish bo'yicha takliflarni ishlab chiqdik.

156 ta tabarruk maskandan 9 tasi ayol so'fiy va avliyolarning muqaddas qadamjolari bo'lib, musulmon ayollarning ziyoratini yanada rivojlantirish imkonini beradi. Hududda xalq tabobatiga asoslangan ziyorat turizmi va ilmiy-ma'rifiy ziyorat turizmi yo'nalishlarini ishlab chiqish imkoniyati mavjud.

Ziyorat turizmning asosini Halol turizm yoki boshqacha qilib aytganda islomiy turizm tashkil etadi. Ya'ni, halol sayohat talablari asosida shariatga asoslangan taklif tizimi yaratiladi. Buxoro viloyatida musulmonlarga do'stona turizmni yo'lga qo'yish bo'yicha ko'plab sa'y-harakatlar bo'lishiga qaramay, bu borada hali bajarilishi kerak bo'lgan ishlar anchagina. Statistik ma'lumotlarni yig'ish, ma'lumotlarni tahlil qilish, mintaqaga ziyoratchilar tashrifini ta'minlash, barqarorlik bilan bog'liq muammolar, xizmat ko'rsatish darajasining pastligi, ma'lumot yetishmasligi va musulmon ziyoratgohlariga yetib borishdagi qiyinchiliklar va hokazo.

Eng asosiy masalalardan biri manfaatdor tomonlarning mintaqada halol sayohatni ilgari surish zaruratidan bexabarligi. Bu mahalliy hokimiyat organlari, tadbirkorlar va keng jamoatchilik tomonidan turizmning ma'lum tushunchalari yoki tamoyillarini noto'g'ri talqin qilishi va bilishidan dalolat beradi. Turizm qo'mitasi, halol turizmning o'sishiga oid mintaqaviy qonunlar ijrosi orqali aniq siyosat yoki tartibga solish yo'qligiga qaramay, turizmning boshqa yo'nalishlari bilan hamohang holda musulmon ziyorat turizmini nazorat qilishda davom etmoqda.

Turizm iqtisodiga to'g'ridan-to'g'ri hissa qo'shadigan joylashtirish vositalari, transport, ovqatlanish shahobchalari, diqqatga sazovor joylar va musulmonlar uchun qulay sayyohlik muhiti kabi omillarni me'zonlash hududda halol turizmni yanada rivojlantirilishiga turtki bo'ladi.

Ushbu tadqiqot musulmon ziyoratchilar uchun xizmat ko'rsatish sifatini yaxshilash, ular uchun eksklyuziv xizmat turlarini taqdim etish orqali kutilgan natijalarini yuqori darajaga olib chiqib, ziyoratchilar oqimini oshirish, ziyorat turlarining tashkiliy-iqtisodiy jihatlarini baholash va uni yaxshilashga qaratilganligini inobatga olgan holda ziyorat turizmni tashkillashtirishda bizga halol turizm standartlari asos bo'ladi. Shu maqsadda tadqiqotda ziyoratchilarning safari davomida duch keladigan muammolarni ACES 3.0 metodikasi mezonlari [6] asosida tahlil qilishni afzal bildik.

Jahon Musulmon Sayohati Indeksi CrescentRating tomonidan chop etiladigan yillik hisobot bo'lib, unda mamlakatlar va shaharlarni musulmon sayohatchilarga do'stona turizmni tashkil etish darajasi hududlarning halol oziq-ovqat mavjudligi, musulmonlar uchun qulaylik va diniy obyektlar kabi omillarni hisobga olgan holda ACES 3.0 metodikasi asosida baholanib, reytingi tuziladi.

Shu sababli, hududning sayyohlik samaradorligini ACES – hududga yetib kelish osonligi (access), kommunikatsiya (communication), turizmni qo'llab-quvvatlovchi atrof-muhit (environment) va xizmatlarni (services) baholash orqali aniqlash muhim sanaladi.

Ushbu paragrafda Buxoro musulmonlarga do'stona turizm rivojlangan hudud sifatidagi reytingini aniqlash uchun "Jahon Musulmon Sayohati Indeksi ACES 3.0" metodikasi asosida tahlil qilindi. Mazkur analitik metod hududga musulmon sayyohlarning tashrifi, ular uchun yaratilgan shart-sharoit hamda ko'rsatiladigan xizmatlarni JMSI ballari bilan klassifikatsiyalash orqali musulmon ziyorat turizm bozorida Buxoroning pozitsiyasini belgilab beradi.

Buxoro viloyati JMSIning Trailblazer (yetakchi) mamlakatining asosiy ziyorat destinatsiyasi sifatida musulmon sayyohlarni mamlakatga jalb etishda muhim rol o'ynaydi. 1-jadvalda hududga yetib kelishning osonligi, uning ichki va tashqi aloqa qobiliyati, mintaqaning ekologik, iqtisodiy va ijtimoiy muhiti hamda taqdim etilayotgan xizmatlarni o'rganish davomida quyidagilar aniqlandi.

1-jadval. 2024-yilda Buxoro viloyatidagi ziyorat turizm obyektlarining ACES 3.0 metodikasi mezonlari bo'yicha tahlili.

Zarur sharoitlar	Barcha turdagi sayyohlar uchun foydalanish imkoniyati	Musulmon ziyoratchilar uchun foydalanish imkoniyati
YETIB KELISH OSONLIGI		
Viza tizimi	- 91 ta xorijiy davlatlar uchun vizasiz rejim - 57 davlat uchun elektron kirish vizasi tizimi - 101 davlat fuqarolariga vizasiz tranzit	- Bahrayn, Qatar, Quvayt, Ummon davlati fuqarolari uchun 10 kungacha vizasiz rejim tizimi - Diniy maqsadda tashrif buyuruvchilar uchun "Ziyorat vizasi"
Transport infratuzilmasi	- Sayyohlik marshrutida 307 ta avtotransport vositasi faoliyat ko'rsatadi. - Mintaqaviy va hududiy temir yo'l aloqalari mavjud.	- So'rovga asosan xohlagan avtotransport vositasini ijara olish yoki buyurtma berish mumkin - Chegaradosh davlatlar bilan bog'lovchi temir yo'l aloqalari yo'lga qo'yilgan.

Aloqa	Dunyoning 15 davlatidan Buxoro xalqaro aeroportiga to'g'ridan-to'g'ri xalqaro reyslar	- 9 musulmon davlatidan Buxoro xalqaro aeroportiga to'g'ridan-to'g'ri xalqaro reyslar - so'rov bo'yicha charter reyslari
XIZMATLAR		
Joylashtirish vositalari	580 ta joylashtirish vositalari	- 98 ta mehmonxona musulmonlar uchun qulay sharoitlarni taklif etadi - ziyoratgohlar hududlaridagi mehmonxonalar - qibla yo'nalishi va namoz o'qish joylari
Aeroportlar	xalqaro aeroportning jo'nash zonasida ikki yo'lakli tizim ("yashil" va "qizil")	- namoz va tahorat xonalari - Dam olish va bayram kunlarida xizmatlar stavkasi 50% gacha pasaytiriladi
Ziyorat qilinadigan joylar	- 106 masjid - 51 ta ziyoratgoh	- 106 ta masjidda faqat erkaklar namoz o'qish uchun imkoniyatlar mavjud - 46 ta islomiy ziyoratgoh - ba'zi ziyoratgohlarda ayollar ibodat qilish uchun imkoniyatlar mavjud - asosiy ziyoratgohlar tahorat xonalari bilan jihozlangan
Halol ovqatlanish	116 ta restoran sayohatchilarga xizmat ko'rsatadi	- Ulardan 10 tasi halol taomlarni taklif etadi - 1 ta restoran "Halol" sertifikatiga ega - musulmonlarga qarashli qassoblarning mavjudligi halol go'shtni ta'minlaydi
Qo'shimcha imkoniyat va qulayliklar	Barcha turdagi sayyohlar uchun foydalanish imkoniyati	Musulmon ziyoratchilar uchun foydalanish imkoniyati
KOMMUNIKATSIYA		
Destinatsion Marketing	Turizm salohiyatiga kompleks yondashuv orqali marketing	- "Yetti Pir" turistik marshruti Buxoroning "tashrif qog'ozi" sifatida
Kommuni-kativlik	-Turizmida 27502 kishi ish bilan band - Ulardan 305 nafari gidlardir	- Rus tili ikkinchi til sifatida - barcha xizmat ko'rsatish xodimlari ingliz tilini bilishadi - arab, turk, fors tillarida sanoqli darajada gid-tarjimonlar xizmat ko'rsatadi - sohada faoliyat yuritadiganlar orasida fransuz va nemis tillarida so'zlashiladi
Soha vakillarining musulmon sayyohlarga xizmat ko'rsatishda yetarli malakaga ega ekanligi	Turizm bozori xalqaro turistik manfaatlardan kelib chiqqan holda baholanmoqda	Jahon musulmonlarining Buxoro ziyoratiga qiziqish sabablari o'rganilmoqda
TURIZMNI QO'LLAB-QUVVATLOVCHI ATROF-MUHIT		
Barqarorlik	Resurslarni tejash, energiya samaradorligiga urg'u berilmoqda	Madaniyatni saqlash, an'analarni e'tirof qilish va mahalliy hunarmandlarni qo'llab-quvvatlash
Umumiy xavfsizlik	O'zbekiston "Safety Perception Index 2023" da 121 davlat orasida 1-o'rinni egalladi	O'zbekiston musulmon sayohatchilar uchun yaratilgan xavfsizlik, sharoit va qulayliklar bo'yicha dunyoda 8-o'rinda turadi
E'tiqod cheklovlari	O'zbekiston diniy-dunyoviy davlat bo'lib, qat'iy diniy qonunlarga ega emas, balki diniy bag'rikenglik tamoyiliga amal qiladi	Yopiq yuzli niqobga ruxsat berilmaydi
Imkoniyati cheklanganlar uchun xizmatlar	Ko'rish, eshitish va jismoniy nuqsoni bor sayyohlar uchun sayohat qilish va dam olishda deyarli qulayliklar yaratilmagan.	Ko'rish, eshitish va jismoniy nuqsoni bor sayyohlar uchun sayohat qilish va dam olishda deyarli qulayliklar yaratilmagan.

JMSI ACES metodikasi tahlili asosida 1-jadvalda Buxoro viloyatining musulmon ziyoratini rivojlantirishdagi zaif tomonlari, ziyorat jarayoniga to'sqinlik qilayotgan muammolar, Buxoroni ziyoratgoh sifatidagi avvalagi maqomini tiklash muhim ahamiyat kasb etishi aniqlandi.

Ziyoratchilar statistikasini yuritishning asosiy yo'llari, viza tizimini nazorat orqali amalga oshirilsada, lekin 2019-2024-yillar mobaynida PLG (Pilgrim visa) ziyorat turizm vizasidan foydalanganlar soni e-mehmon xorijlik mehmonlarni online ro'yxatga olish tizimiga kiritilmagan. Mutasaddi tashkilotlar bilan bog'lanib, ziyorat turizm vizasi to'g'risida ma'lumot so'ralganda, ba'zilarining bu haqida hatto ma'lumotga ega emasligini aniqladik.

Mahalliy hokimiyat va mas'ul tashkilotlar Buxoro viloyatida Halol turizmni rivojlantirishda kommunikatsiya, Atrof-muhit va Xizmatlar ko'rsatkichlariga alohida e'tibor berishi kerak. Yuqoridagi jadvaldan ko'rinib turibdiki, Buxoro musulmon davlatlari orasida diniy, ma'naviy mavqeini ko'rsatgan holda ommaviy axborot vositalari orqali targ'ib qilinishi kerak. Buxoroda eng asosiy muammo "Halol" sertifikatlash tizimidir. Ayni paytda "O'zstandart" agentligi qoshida "Halol" sertifikatlashtirish markazi faoliyat yuritib, oziq-ovqat mahsulotlari va xizmatlarni sertifikatlaydi. Biroq, ziyorat turizmi din va turizm masalalari bilan bog'liqligini inobatga olib, musulmonlarga mos sayohatlarni sertifikatlash jarayonini nazorat qiluvchi alohida boshqarma tashkil etish maqsadga muvofiqdir.

Indoneziya va Malayziyadan keladigan xalqaro musulmon ziyoratchilarning ko'pchiligini hisobga olsak, Buxoroda ular til to'siqlariga duch kelishmoqda. Musulmon sayohatchilar so'zlashadigan 10 tilni turizm sohasi xodimlari orasida o'rganilishini keng yo'lga qo'yish kerak. Bahasa-malay tilini biladigan gidlar nafaqat shaharda, balki butun mamlakatda kam uchraydi. Shunga asosan, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PQ-269-son qaroriga binoan 2024-2025 o'quv yilidan boshlab Respublikasining 7 ta oliy ta'lim muassasasida arab, indonez va malay tillarida xizmat ko'rsatuvchi gid-tarjimonlarni tayyorlash bo'yicha qo'shimcha kurslar tashkil etilishi belgilandi.

Shuningdek, Vazirlar Mahkamasining 543-sonli qaroriga asosan Rossiya Federatsiyasi vakillari, Chechen xalqi uchun Mir Arab madrasasini bog'lagan holda "Ahmad Hoji Qodirov izidan", Tataristonda "Shahobutdin Marjoniy izidan" nomli maxsus turpaket ishlab chiqib keng targ'ib qilish orqali ziyorat sayohatlarni tashkil qilish vazifalari mas'ul tashkilotlarga birlashtirib berilgan.

Qaror ijrosiga ko'ra esa davlatlar o'rtasida o'zaro hamkorlik aloqalari yo'lga qo'yilganligini, targ'ibot ishlari keng miqyosda olib borilganligini, biroq, ziyorat safarlari tashkil etilmaganligini aniqladik.

Bundan tashqari, hududda ziyoratchilar quyidagi muammolarga ham duch keladilar, jumladan:

Ziyorat turizm iste'molchilarida yo'nalish bo'yicha ma'lumotlarning yetishmasligi. Viloyatga tashrif buyuruvchi ziyoratchilar diniy safarlarini mustaqil ravishda tashkil etishda qaysi ziyoratgohlar borligi, ularning joylashgan joyi, qanday yetib borish mumkinligi to'g'risidagi ma'lumotlarni qidirishda ko'p vaqt sarf qilishadi. Misol uchun, agar ziyoratchilar shahar ichidagi avliyolar qadamjolarini ziyorat qilishni xohlasa, uning mobil xaritasi shakllanmagan. Yoki, viloyatdan kelgan ziyoratchilar "Yetti Pir" ziyoratini amalga oshirishda odatda turoperatorlik tashkilotlariga murojaat qilishadi. Agar Buxoroning "Muslim Travel Guide" yo'riqnomasi hamda ziyoratgohlar xaritasi yaratilsa, mustaqil ravishda ziyorat qiluvchilar soni ko'payadi, iqtisodiy jihatdan kam xarajat qilib, yuqori taassurot olishadi, degan fikrdamiz.

Muqaddas qadamjolar bo'ylab turizm infratuzilmasi yaxshi rivojlanmaganligi. Hozirgi kunda asosiy e'tibor "Yetti Pir", uni atrofida turistik infratuzilmani yaxshilashga qaratilgan. Lekin, shahar ichi va tumanlarda joylashgan bir necha qadamjolar, valiyalar qabrlariga borish uchun yo'l ko'rsatkich belgilari mavjud emas, uzoq masofali hududlarda tahoratxonalar, ayollar uchun namozxonalar, "Halol" sertifikatiga ega ovqatlanish shaxobchalari, mehmonxonalar faoliyat ko'rsatmaydi.

Ziyorat turizm - an'anaviy (klassik) turning bir qismi. Turoperatorlik tashkiloti tomonidan Buxoro viloyati bo'yicha faqat "Yetti Pir" ziyorat turizm yo'nalishi taklif etiladi, Chashmai Ayub, Ismoil Somoniy maqbaralari, Miri Arab, Ulug'bek, Nodir Devonbegi madrasalari kabi qolgan ziyoratgohlar madaniy turistik yo'nalishlar tarkibida ziyorat qilinib, barcha din vakillari uchun uyushtiriladi. Buxoro shahridagi Fayzobod xonaqosi, Abu Hafs Kabir, Romitandagi Xo'ja Ubbon, Xo'ja Zafaron, G'ijduvondagi Xo'ja Porso, Jondordagi Qizbibibi ziyoratgohlari, XVI asr hammomlarining fazilatlar, shifo xususiyatlari to'g'risida eshitgan shaxslar mustaqil safarlar uyushtirishadi. Agar ular uchun ham "Mushkulkushod", "Ilohiy xalq tabobati", "Bepushtlikni ilohiy davolash" ziyorati nomli maxsus maqsadli turlar ishlab chiqib taklif etilsa, albatta bu muqaddas maskanlarning ziyoratchilari soni yil sayin oshadi. Tadqiqot ishining uchinchi bobida biz shunday maxsus tur taklifini ishlab chiqdik.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Yuqoridagi kamchiliklarni inobatga olgan holda Buxoro viloyatining ziyorat turizm markazi sifatidagi maqomini oshirish, hududdagi muqaddas qadamjolarida turistik infratuzilmani yaxshilash maqsadida ACES 3.0 metodikasini mahalliy darajaga moslashtirib amaliyotga tadbiq etish hududning ziyorat turizmni tashkil etishga tayyorlik darajasini aniqlashga yordam beradi.

Xulosa qilib aytganda, O'zbekistonda xususan Islom tamadduni bo'lgan Buxoroyi Sharifda ziyorat turizmni sohaning strategik tarmog'iga aylantirish uchun ham mintaqaviy, ham hududiy darajada ko'rsatilayotgan tashabbuslar ziyorat turizmning yaqin orada ommalashishiga turtki beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Abramson, D. M., & Karimov, E. E. (2007). 20. Sacred Sites, Profane Ideologies: Religious Pilgrimage and the Uzbek State. *Everyday life in Central Asia: Past and present*, 519.
2. <https://www.lex.uz> – O'zbekiston Respublikasi Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi
3. <https://www.stat.uz> – O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasining rasmiy veb sayti
4. <https://www.uzbektourism.uz> – O'zbekiston Respublikasi Ekologiya, atrof-muhit va iqlim o'zgarishi Vazirligi huzuridagi Turizm qo'mitasining rasmiy veb sayti
5. Kurbanova, M. (2023). Ziyorat turizmiga ijtimoiy hodisa sifatida tarixiy-ilmiy yondashuv. *Economics and Innovative Technologies*, 11(1), 418-427.
6. Mastercard-CrescentRating. *Global Muslim Travel Index*. 2024
7. Muhamad, N. S. A., Sulaiman, S., Adham, K. A., & Said, M. F. (2017, August). Halal tourism: literature synthesis and direction for future research. In *International Halal Management Conference (IHMC)* (pp. 1-13).
8. Navruz-Zoda, B. N., Ibragimov, N., & Rakhmanov, A. (2019). Perspectives on the improvement of Uzbekistan as a destination for multi-confessional self-organised pilgrims. *International Journal of Religious Tourism and Pilgrimage*, 7(4), 11.
9. Rehman, A. (2020). Halal tourism: guidelines for Oman. *International Journal of Islamic Marketing and Branding*, 5(1), 1-16.
10. Taher, K. S. (2008). History of Tourism in Islam. *Islamic Tourism*, 34, 54-48.
11. Timothy, D. J., & Olsen, D. H. (Eds.). (2006). *Tourism, religion and spiritual journeys* (Vol. 4). London: Routledge.

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Zokir ALIBEKOV

Sahifalovchi va dizayner: Oloviddin Sobir o'g'li

2025. № 5

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.
Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: @iqtisodiyot_77

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, @iqtisodiyot_77 telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>
